

Előzetes beszámolójelentés az 1999. évi Gálosfa-Kistótvárosi ásatásokról

ARADI CSILLA

Az ásatást 1999. augusztus-szeptemberében végeztük a NKÖM által meghirdetett Nemzeti Örökség program pályázatán nyert anyagi fedezet segítségével. Külön köszönettel tartozunk a magántulajdonban lévő terület birtokosának segítőkész hozzáállásáért.

Az ásatást többek között Tímár Péter, „A Szerdahelyiek Somogy megyei birtokai” címmel, 1996-ban megjelent tanulmánya tette szükségessé.¹ A szerző felvette, hogy Guzsik Tamás² kutatásai alapján Kaposszerdahelyre lokalizált Szerdahelyi pálos kolostor valahol Gálosfa környékén helyezkedhetett el a valóságban. Az ezt alátámasztó adatok között szerepel 1346-ban egy birtokmegosztás, amelynek alkalmával Szerdahelyet Szentluka és Ivánkafalva között említik,³ valamint a középkor folyamán többször is a környékbeli településekkel együtt kerül felsorolásra. Közvetett bizonyíték az is, hogy az 1333-5 évi pápai tizedjegyzék 2 Szerdahelyet említ,⁴ az egyiket Tókaj mellett, a másikat Szentluka vidékén.

Az ásatás célja az 1335-ben Miklós mester által alapított,⁵ és Szt. László tiszteletére szentelt pálos kolostor helyének megállapítása volt. Gyöngyösi Gergely által 1520 körül⁶ az egyik leggazdagabb pálos kolostornak nevezett komplexum az alapító család temetkezési helyéül is szolgált és 1542-ig szerepel a forrásokban.⁷ Az azonosítást nehezítette, hogy már 1347-ben a kolostor telkén említik Péter mester kúriáját,⁸ amely telekrészt különféle adományokkal váltott meg. Így is a közeli szomszédságból hosszan tartó pereskedés bontakozott ki az alapító Szerdahelyi család és a pálosok között.

Az ásatást a felszínen kő és téglatörmelékkel jelölt, láthatóan egyenesen elplanírozott területen kezdtük meg, amely a Kistótvárosi bekötőúttal párhuzamosan, Ény-DK-i irányban vonuló, az úttól K-re eső dombhát oldalában lett kialakítva. Az 1998-ban leletmentésként megkezdett feltárást ígéretes eredményei miatt folytattuk, és sikerült az itt található építmény alaprajzát is tisztáznunk. (I. tábla)

A 15x13 m-es belső területű, közel négyszögletes építményt mind a négy sarkán másodlagosan nagyméretű, (2,5x3,5 m-es) támpillérral erősítették meg. A 3. számú támpillérhoz egy különálló kis helységet is ragasztottak, amelyből nagy számban gyűjtöttünk nyomott mintás padlóteglát rozettás, címerpajzsos, szarvasos és virágmintás díszítéssel. Nagy méretű, kb. 2 m-es bejárásthoz tartozhatott a 4. fal küszöbszintje a D-i oldalon (120 cm mélyen), itt a fal melletti törmelékben szárkövet és íves ajtóteredéket is találtunk. Kisebb nyílást a 2. falban fedeztünk fel, itt 1 lépcső vezetett le az épület belsejébe.

A belső elrendezés 4 helységre osztott alaprajzot mutat, amelyhez É-on folyosóval összekötött kisebb helység csatlakozott. A belső küszöbszinteket a falak nagyfokú lepusztulása miatt nem sikerült minden esetben tisztáznunk, azonban a 7 és 9 falak találkozásánál egy élszedett szárkövet találtunk az omladékban. A falakat egyik oldalról kezdték el bontani, így sok helyen teljesen elvékonyították azokat, másik oldaluk azonban így is ép maradt. A törmelék átlagosan kb. 110 cm mély, egységes, réteg nélküli, nagy számban tartalmazott XIV-XV. századi leletanyagot (kályhacsempe töredékek, padlóteglák, kerámia, üveg, vasak). (II-III. táblák) A 2. réteg egy 3-5 cm vastag faszenes égésréteg, amely alatt erősen agyagos, kevés XII-XIII. századi kerámiát tartalmazó réteg következett.

A falakon több ízben vakolatnyomokat is találtunk. A 2. falon jó megtartású, fehér színű, meszelt vakolatot rögzíthettünk, a 4.-es és 7-es falakon a vakolat rózsaszín, téglaporról kevert alapozását találtuk meg, illetve a törmelékből sárga, valamint fehér alapon zöld csikkal díszített vakolatdarabok kerültek elő. Külső járósínt a 6. fal mellett egy vékony sávban rögzíthettünk, amely habarcsba rakott tégladarabokból állt.

A falak eredetileg átlagosan 80 cm vastagok lehetek, és kőből rakták őket. Érdemes megfigyelni, hogy a kőben szegény Somogyban a környéken található, ún. Csepegő kő forrásánál kivált folyami mészkövet bányászták és hasznosították a falak építéséhez, még a faragványok elkészítéséhez a Mecsekéből szállították a homokkövet. A 2. periódushoz tartozó támpilléreket már vegyesen, kőből és téglából rakták. A törmelékben található nagyszámú téglatöredék alátámasztani látszik, hogy a felmenő falak téglából épültek. Boltozással utaló faragványok, boltozati bordák hiányában valószínűsíthetjük, hogy az épületet síkfödém fedte. Emeletre látszik utalni egy erkélytartó konzol darabja, amely a támpilléreknek az épülethez történő utólagos hozzáragasztását is magyarázná.

A kályhacsempeanyag egy része nagyon jó nyomat és leginkább a budai vár lovagalakos kályhájának csempetípusaihoz hasonló. (II. tábla 1,2 és III. tábla 2) Egy másik típus, barna mázas, elnagyolt nyomatú kályha darabjai sok tekintetben az előző nyomatok egyetlen utánpótlásának tűnnek. Kisebb számban ugyan, de szintén jó nyomatú, világoszöld mázas kályhacsempe töredékeket is találtunk (III. tábla 1,3) Ezek mellett mázatlan, hagyma-, és tálalakú kályhaszemek darabjai is előkerültek. A díszkerámia sorába tartozó lošticei poharak mellett fajansz kancsó-, és tál-töredékeket, grafitos osztrák kerámiadarabokat is találtunk. Az ásatás során 4 érem került elő, ebből 2 darab Mátyás ezüst dénár, az egyikük a 2. fal küszöbszintjéről.

Az ásátás eddigi eredményei arra utalnak, hogy a kolostorral egy telken épült nemesi kúriát találtuk meg. A leletanyag alapján a kúria a XV. században élhetett fénykorát, pusztulása azonban nem sokkal ezután következhetett be.

A jövő évben szeretnénk folytatni az ásátást. Célunk az épület belső járósintjeinek tisztázása, illetve a terület lemélyítése a 3. réteg aljáig. Az épülettől ÉNy-ra, egy magasabb dombháton a felszínen kevés kő-, és téglatörmelékét észleltünk, úgy tűnik, talán itt lehettek a kolostor maradványai.

Jegyzetek

- ¹ Tímár Péter: A Szerdahelyiek Somogy megyei birtokai. Levéltári Közlemények Somogy megye múltjából. 27. Kaposvár 1996. 69-91
- ² Guzsik Tamás: Eltűntnek hitt pálos építészet Somogy megyében. Levéltári Közlemények Somogy megye múltjából. 17. Kaposvár 1986. 5-26.
- ³ 1346-ban III. Ders fiai, Miklós és Péter birtokmegosztásáról értesülünk. Ekkor Péter mester kapja Szerdahely birtokot a Szűz Mária tiszteletére emelt kőtemplommal Péterfalva birtok szomszédságában, amellyel szemben a Szent László tiszteletére emelt kolostor állt. (Anjoukori okmánytár I-VII. szerk. Nagy Imre. Budapest 1878-1920. IV. 640.)
- ⁴ Pápai tizedszedők számadásai 1281-1375. Monumenta Vaticana. Series I. Tom. I. Budapest 1887. 382, 379.
- ⁵ DL 2971, illetve 1358-as átírata DL 4713
- ⁶ Molnár István: A magyarországi pálosok „Zöld kódex”-ének Somogy megyei regesztái. SMK. 2. Kaposvár 1975. 217-233. 218-9.
- ⁷ Conscriptioes Portarum. A. 2660. Tom. XXXIX. P. 27
- ⁸ Documenta Artis Paulinorum. I-III. A magyar rendtartomány monostorai. (gyűjt. Gyéressy Béla. Budapest 1976-8) II. 444. „Item pro loco sessionali claustris ubi curia sua sita est in concambium dedit ultra aquam Gerencze plura et ampliora.”

Preliminary report of the 1999 excavation at Gálosfa-Kistótváros

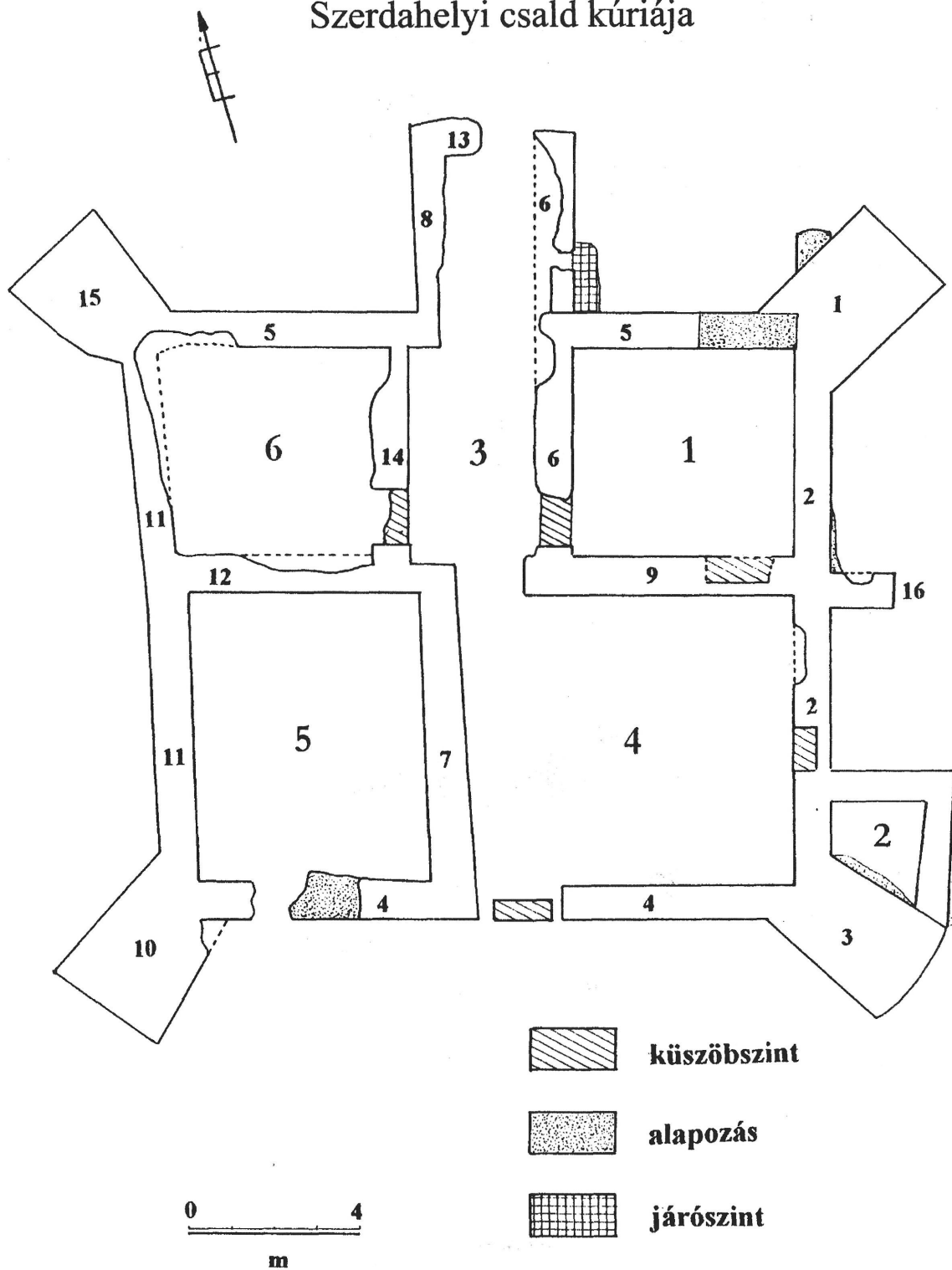
CSILLA ARADI

In 1999, with the financial aid of the National Heritage programme announced by the NKÖM (Ministry of Culture), we continued the excavation of the ruins found at Gálosfa-Kistótváros. According to previous archival researches we could identify the rectangular building, 15x13 m in inner territory, with buttresses at

the 4 corners, with the manor house of the Szerdahelyi family. From the rubble of the walls built from stone and brick, we collected a large number of XV-XVI. Century pottery, stove tiles, floor bricks, glass fragments, ironware and animal bones beside the stone carvings.

GÁLOSFA-KISTÓTVÁROS 1999

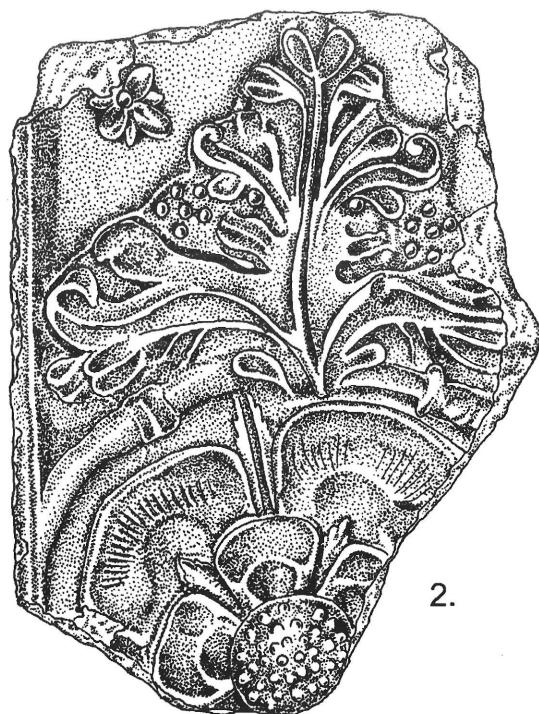
Szerdahelyi család kúriája

I. tábla: Az ásatás alaprajza

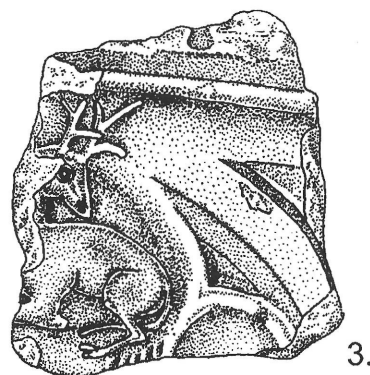
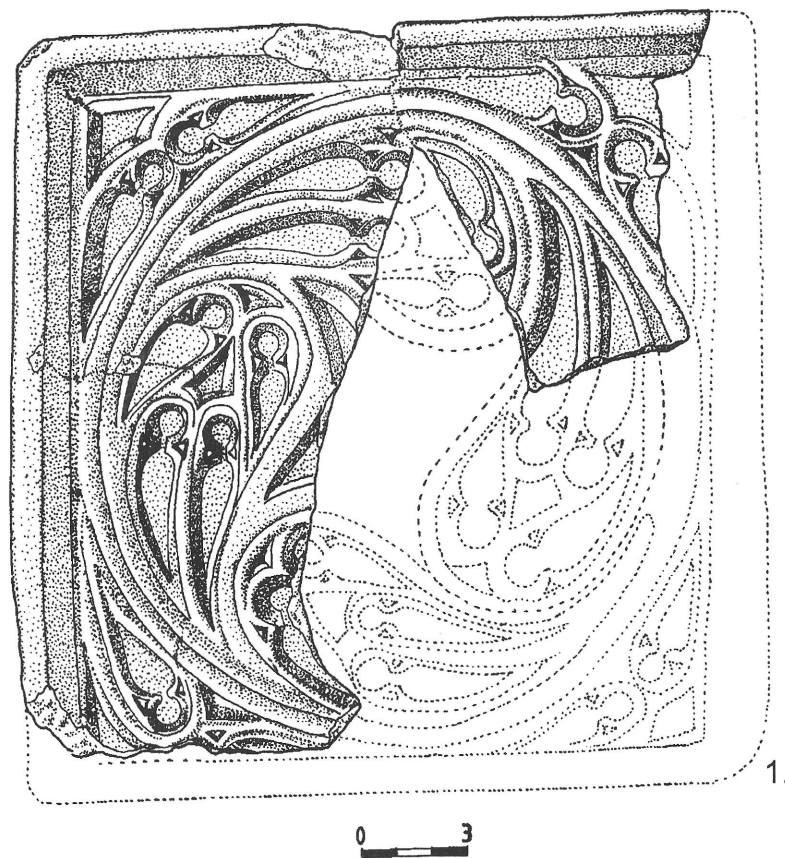

1.

2.

II. tábla: 1. Zöldmázos kályhacsempe griff alakjával a lovalakos kályháról
2. Rozettadíszes kályhacsempe töredéke

III. tábla: 1. Halhólyagos díszítésű, vakmérművel kályhacsempe töredéke
2. Apostolfej kályhacsempéről
3. Szarvasábrázolásos kályhacsempe

